



WWW.UNIBELIJSKA

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ШКОЛСКИ ЛИСТ.

„ШКОЛСКИ ЛИСТ“ излази сваког 15. и последњег у месецу. Претплата је за целу годину 3 ф., за 4 месеца 1 ф. а за Србију 8 динара годишње. Учитељи, који имају мању плату од 300 ф., богослови и приправници добијају лист у пола цене. Дописи и претплата шаљу се: Уредништву „Школског листа“ у Сомбор.

Бр. 14. У Сомбору 15. августа 1884. Год. XVI.

СЕДНИЦА ВИС. СРБСКО-НАРОДНОГ ШКОЛСКОГ САВЕТА од 2. Августа 1884.

Председава Његова Светост Патријарх. Присутни: Др. Ђ. Натошевић главни школски референт, Теофил Димић, Н. Ђ. Вукићевић, Ст. Лазић, Протојереј Ј. Борота, народни тајник, И. Тирић и (после подне) Др. Ника Максимовић.

У овој седници врховне наше школске власти најважнији су предмети били: одпис кр. земаљске владе у хрватској и славонији у погледу подарења права јавности србској учитељској школи у Г. Карловцу и представка преч. конзисторије пакрачке о стању србских школа у тој епархији и о религијозном васпитању у њима.

Висока земаљска влада хрватско-славонска у одпису своме изложила је услове, под којима је вољна да подари право јавности србској учитељској школи у Карловцу, а то су ови:

1. Да се само они ученици у исту школу примају, који су одговорили §§. 93. и 95. кр. школ. уредбе од 1872.

2. Да се измена учини у наставном плану, и да се овај удеси према плану загребачке учитељске школе у погледу на предмете, који се нетичу вероисповедне наставе Уједно се захтева, да се збирка за наставу у хемији, у природопису и у цртању попуни.

3. Да се пре наименовања учитеља и управитеља земаљској влади подносе молбенице њихове, документи и сви списи што се на избор односе, како би се иста влада уверити могла по предложеним списима, да ли се дотичним кандидатима са које нибуд стране неможе што приговорити. Такође би се имале истој влади подносити на одобрење све учевне и помоћне књиге.

4. Да се записници о седницама учитељског збора подносе в. земаљској влади на увиђење, да би тако могла иста



УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

влада сазнати у свако доба, како та школа стоји у погледу наставе и запта.

5. Да по праву врховног државног надзора повереник земаљске владе председава при закључним испитима и при испиту о практичкој учитељској способности, и да сведоче о тима испитима су-подписује. Уједно захтева иста висока влада, да се имају обашка држати најпре закључни испити а затим испит о учитељској способности и да јој се подноси извештај о саставу испитне комисије.

6. Да се законитим путем уреди непосредни надзор епархијске власти горњокарловачке над том учитељском школом, наводећи, како је тај надзор веома потребан, што се доказало и код постојавше вероисповедне учитељске школе у Пакрацу, у којој је развратни дух због удаљености надзора толико завладао био, да се морала затворити.

Напоследку иште се од Школ. Савета да поднесе своје мишљење о даљем обстанку или коначном распусту пакрачке учитељске школе.

После дужег саветовања о овом предмету Школски Савет је једногласно закључио, да премда је условима под 1. и 2. од своје стране већ у своје време одговорио и испуњаваће их зарад постигнућа јавности учитељске школе ове, али пошто би са примањем услова под 3. 4., 5. и 6 сва управа ове школе такорећи одузета била од ове највише црквено-школске власти, којој она по закону и по превисној кр. уредби припада; то Школске Савет услове такове никако примити неможе, јер на таково што није овлашћен од срб. народног сабора.

Пречастна конзисторија епархије пакрачке поднела је представку Његовој Светости Патријарху, а посредно и Школском Савету, у коме излаже бедно стање религијозно моралног васпитања наше деце у тим крајевима, које је наступило од онога времена, када су поводом земаљског закона србске народне школе преобраћено у такозване „опће пучке училоне.“ Наше србске школе отргнуте су од цркве православне, оне су покомунале, јер сиромашни народ није у стању био двоструки трошак сносити, које му земаљски закон намеће, ако хоће да одржи своје вероисповедне школе!

Од тога часа, како су србске школе покомунале, настале грдне злоупотребе, које пропаћу грозне религијозно морално стању народа нашег у тим крајевима. Учитељи постадоше независни од црквених власти и наших црквених община

и стадоше навалице напуштати цркву. Истина, да су они на тужбу епархијске власти наредбама високе владе приморавани, да иду у цркву и да појати морају, али учитељи ипак обављају ту своју дужност тек као од беде; ученике своје не доводе у цркву недељом и празником редовно и у подпуном броју, нити настоје да ови у цркви поје и апостол читају. Има од тога до душе изузетака, али су ови редки, и понајвише од расположења и добре воље самих учитеља зависе.

Кад се још узме у обзир да у Хрватској и Славонији немамо довољан број учитеља православних Србаља, него се у покомунаљене школе наше за учитеље постављају иноверци, — онда се тек види, како је жалостно садашње стање цркве и народа нашег у тим крајевима. У државним препарандијама учи се и неколико Србаља, али се они у тим школама неуче ономе, што им је нужно, као учитељима србске православне деце зарад религијозно-моралног васпитања те деце и зарад службе црквене по нашем обреду; они су невешти црквеном читању и појању, па нити су кадри децу томе учити, нити имају воље на то.

Наша србска православна деца непознају црквено-славенска писмена, незнају читати црквене књиге, и катихета мора их најпре да учи писмена познавати и читати, да их може учити молитве и науку христијанску; с тога што се у школама пучким неуче наша деца читати црквеним писменима, *немогу она ни да уче црквено појање, нити могу читати у цркви апостол, него им учитељ којекато латиницом напише апостол дотичнога празника, па они тај латиницом написани лист метну у књигу црквену и из таког, често грубим погрешкама начичканог листа читају апостол у православном храму Божијем а пред живом црквом народа свога, на велику жалост и јавну саблазан овога!*

Пошто није законом прописано и утврђено, да у школи, где су деца православна, мора бити учитељ србин православне вере, који би дужан био децу нашу црквено славенском читању, појању и апостолу учити, децу редовно у цркву доводити, и у њој појати што треба; то се догађа често, да наша србска деца у недељне и празничне дане у цркву своју недолазе, или дођу без учитеља и надзора, па у цркви непоје, него улазе и излазе кад им је воља, јер на њи непази учитељ, и они су ту без надзора сами себи остављени, да служе на саблазан православне нације народу. Са свију страна тужбе стижу, да то тако скоро свуда бива, а тако бива и у самој катедралној цркви у Пакрацу,

где од фебруара месеца нема учитеља православне вере, па нити има ко да у храму Божијем поје, нити да децу у цркву води и у појању обучава и управља. Скидајући са душе своје одговорност за немиле последице, које могу из ове злоупотребе произићи по цркву нашу и њен обстанак, умољава конзисторија пакрачка св. патријарха и архијерејски синод, да својим моћним заузимањем код в. земаљске владе злу овоме што скорије на пут стану.

Ову са жаром узвишеног одушевљења за благо цркве и обстанак православља написану представку Школски Савет је са дубоким тронућем саслушао и једногласно закључио, да и од своје стране, као аутономна црквено-школска власт, високој кр. хрватско-славонској земаљској влади представку поднесе, да се одклоне све сметње и злоупотребе, које у Хрватској прече развитак и напредак црквене свести и вероисповедне наставе православне србске младежи, и да се наредбе издаду, по којима ће се у местима, где срби у већини живе, само учитељи православне вере постављати, којима у дужност спадати има: да у цркви читају и поје; да србску децу читању и појању црквеном обучавају; њихово религијозно морално васпитање руководе у цркву их воде и на њи пазе, а да би све то могли чинити; нужно је да се катихетама на државним препарандијама у дужност стави, да уз наставу у вери приправнике уче црквено-славенском читању и разумевању и црквеном појању, без чега неможе нико бити правим и ваљаним учитељем и васпитатељем православне србске младежи.

Епарх. школски одбор у Пакрацу доставља, да је висока кр. хрв. слав. земаљска влада готова православној вероисповедној школи у селу Бучју подарити право јавности и одустати од од устројења опће пучке школе у том месту, под условом, ако се у поднешеном наставном плану учине следеће промене: 1) да се језик наставни те школе незове србски, него хрватско србски; 2) да се у тој вероисповедној школи употребљује одсада почетница и читанке, које је земаљска влада издала, пошто се у овима ништа неналази, што би верско чувство православних вређало и 3) да се у поднешеном наставном плану неке мање ситнице измену.

На образложени предлог г. главног школског референта, закључено је, да се по смислу §. 193. зем. школ. закона језик наставни у горепоменутој србској вероисповедној школи има и



УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
www.одесада „србским“ називати; да се у истој школи од овог Школског Савета одобрени србски буквар, и читанке за други и трећи разред употребљавати имају, а у IV. разреду уз србску читанку за трећи разред да се употребљава и хрватска читанка за IV. разред, из које се имају земљописни и повестнички предмети предузимати. Остале приметбе од мање важности, пошто су по наставу користне, усвојити се могу.

На предлог Е. Ш. Одбора будимског препоручено је в. саборском одбору да се старом и изнемоглом учитељу тарђанском Василију Дамјановићу, — који већ 40 година као учитељ служи, и којега је отац као учитељ у стари учитељски пензионир фонд 580 фор. уложио, — годишња мировина од 50 фор. из старог учитељског пензионир фонда определи.

Осим ових предмета свршени су у истој седници још и други неки текући предмети, а извештаји о испитима у учитељским и у висшим девојачким школама, за 188³/₄. школску годину са приметбама високоблагородног госп. главног школског референта предузеће се у идућој седници.

МОРАЛНО СТАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ У НАС.

Има у човеку нешто, што га идеалу свом уздиже; има у човеку нешто, чим се поглавито од осталих животиња разликује, а то је: дух, са његовим моћима, силама.

Духовитост је особина човекова. Схваћање, памћење, разум, поштење, правичност, милост, религијозност и т. д. јесу духовне моћи. Благо оном, који ове поседује; благо њему, јер се разликује од осталих животиња, јер је уздигнут свом идеалу човечанском. Но, редак је онај, који је у сваком погледу на свом месту, редак је онај, који сва добра наше духовитости поседава и по њима се влада, исто тако, као што је редак и онај, који је снижен до праве животиње. Средина, нагињући час на једну, час на другу страну царује.

Узвишених духовних моћи има тушта, али важност им није једнака. Нема сумње да је узвишена она моћ духа човечија, којом се чине проналасци, којом се може досетити и т. д. али, ако их сравнимо са милошћу, са љубављу, са религијозношћу, опазићемо, да је надмоћ у ових последњих. Онима се служимо при постизавању чулних ствари у реалном животу, а овима се узносимо изнад нивоа обичног живота, своме идеалу. Скуп духовних моћи, које нас тако уздижу, сачињава морал; а онај човек, који те духовне моћи у себи развијене има и по њима живи, јесте моралан човек.

Свет није свагда био једнако морално развијен. Зна се да је морал у пређашњим временима био јаче распрострањен но што је данас. Тек, на очиглед од тог доба поче нестајати морала, од кад је борба за онстанак упозната. И заоста; ми видимо то нашим сопственим очима: место да се у нама боља страна нашега духа уздиже на владу, ми пуштамо

маха горој страни; јер чезнемо за насладама, богатством, сујетом, хвалом и т. д. И наш прост свет зна, да стида, хоће рећи моралности — све већма нестаје, па у потврду тога показује на црвену тачку у средини амбрељастог цвета дивије мркве, и вели, да те тачке исто тако као и стида с дана у дан све то више нестаје.

Јест, свет је наш морално тргнуо у натраг. Сви ми знамо да је моралност врло лепа, врло узвишена моћ нашега духа, па опет, колико нас је, који за њом чезнемо, који хоћемо да је у себи развијемо и у де-лима својим остваримо?! — Често хоћемо да су нам бар деца такова, а то чудновато долази, јер кад сами несмо и нећемо да будемо као што би хтели, од кога би имала деца да нам се науче? — Хрђав пример роди-теља узрок је, да су нам и деца неморална. Човек није у стању да гледи два три минута сиграјућу нам се децу, а да не чује тушта речи, да не види тушта дела, од којих нам се коса диже у вис, од којих нам се кожа јежи. А богме од неваљале и покварене деце, неморални људи постају. Врло леп изглед! —

Рекао сам, да је наш свет тек онда почео пропадати, кад се упознао са бригом за опстанак. Но помишљати, да је та брига, та борба узрок томе, што се тобоже не долази до времена, да се у самоћи о оном, што је узвишено, што је божанско, промишља, што се на јавности такова дела не чине, такowo што помишљати велим, било би безразложно. Та цел човекa на земљи није само борити се за свој опстанак; то искључиво само животиње чине. Човек ваља да буде, ваља да остане човек са бо-жанским му особинама. Поглавити узрок нашег моралног пропадања лежи у немилој околности, што се зло радије прима и усваја, но добро; што нам *моралног васпитања* не достаје.

Кад један кола товари, а двојица истоварају, никад се не напу-нише. Кад се морал не негује, но се само нарушава, неизоставно мора пасти. Тако је свугде, где год би требало да је право морално васпитање. Узмимо редом! — Наша штампа, измеђ осталих штетних књига даје нашем свету много такoвих, које хрђаво упливишу на морал и обарају религијoзну свест народа. Писцима је стало до тога да им се књиге само троше. У нас се књиге равнају према захтевима покварене светине, а не светина према добрим књигама. И само позориште, на жалост, упливише штетно на морал, са својим силним, страним, поквареним комадима. Ал, шта ће се! — Свет на ове прави „аплаузе.“ Школа даје само онога знања, од којег се временом може користити. Школа нам и не помишља, да је против педагогије, да је против разума, да је атентат на шк. на-предак, кад се једнострано васпитава. Она држи са светом и вели: „штаће нам морал, кад од њег нема никакве користи.“ — Са моралним васпи-тањем хрђаво стојимо. Двојица кола истоварају а нико их не товари!

Код оваковог стања ствари, шта остаје нама учитељима да радимо, а да нам савест чиста остане? —

Учитељ ваља да се и телом и душом ода свом позиву, да гледи, да себе у сваком погледу усавршава, те да тим узможе одговорити свом тешком позиву. Учитељ треба да буде прави васпитач; човек, који се не да капацитовати од непозване светине. Нека се небоји нападаја од ова-

кових. Онај, који је позван да бди над школским напретком, тај ће му посао одобрити, тај ће му рад похвалити. Љубав према свету, према људском напретку, нека му је исто тако света, као и љубав према свом светом позиву. Без љубави нема ни рада, ни напретка. Пример нека је једно од главних васпитних средстава. Свако кретање тела, свака реч из уста, нека су достојни примера. Тиме је посао у велико олакшан. — Кад будемо такви, кад будемо тако радили, моћи ћемо бити уверени, да смо свом позиву за доста учинили, а време ће показати, јесмо ли се узалуд мучили.

Васпитати ваља човека у оном, што ће га човеком учинити, а то је морал.

Т. М.
народни учитељ.

СРПСКА УЧИТЕЉСКА ШКОЛА У КАРЛОВЦУ.

1. Учитељско особље попуњено је ове шк. године г. В. Голдовским, помоћним учитељем за хармонично појање и певање. Како је истог несрећа десила, те је ногу преломио, услед чега је дуго времена лежао, а предмет свој и онако је касно примио, то се ове године није могао онакав успех постићи, као што би требало, и као што би се иначе његовим ванредним маром постићи дало. Остало учитељско особље било је исто као прошлих година.

2. Ученика уписало се почетком шк. године свега 37, и то 25 приправника и 12 приправница; по разредима пак овако:

- I. р. 11, (8 приправника и 3 приправнице);
- II. р. 12, (6 приправника и 6 приправница);
- III. р. 14, (11 приправника и 3 приправнице).

Од ових остало је до свршетка шк. године свега 24, и то 15 приправника и 9 приправница; по разредима.

- I. р. 11, (8 приправника и 3 приправнице);
- II. р. 6, (3 приправника и 3 приправнице);
- III. р. 7, (4 приправника и 3 приправнице).

Први разред остао је дакле сав до краја шк. године; у другом разреду иступили су из школе својевољно 1 приправник и 3 приправнице (једна се удала), а два су приправника из школе искључена; у трећем разреду пет приправника иступило је својевољно (и то 4 после претрпљене казне за неуредно владање и 1 због слабог учења), а 2 приправника су искључена.

3. Испити за учитељско оспособљење с III. разредом обављени су 16., 17. и 18. Јула под председништвом високоблагородног г. Дра Борфа Натошевића, гл. шк. референта и у присуству пречасног г. проте Николе Беговића као повереника Н. Високопреосвештенства г. епископа Теофана Живковића. Оспособљени су ови: 1. Раде Лончар из Примишља и 2. Јелена Крајновићева из Читлука с врло добрим успехом; Филип Дмитровић из Чамарја, 4. Александар Трбуховић из Отоцца, 5. Никола Јанковић из Ђурђева, 6. Катица Бракусова из Залушнице и 7. Милка Грујићева из Бобића с добрим успехом; а 8. Ангелина Георгијевићева из Срем. Карловаца с довољним успехом (по поновљеном испиту).

У осталим разредима одликоваху се, и то у првом: Миле Пејић из Обљаја (владање примерно, успех у наукама одличан), за тим Стево Бановић из Примисља, Владимир Дујић из Модруша и Миле Мандић из Цетина (сви у владању примерно, а у наукама општи успех врло добар); у другом разреду одликоваху се: Јован Поповић из Бјелуша у Србији (владање примерно, а успех у наукама одличан), за тим Милутин Ковачевић из Машбина и Милева Остојићева из Жировца (владање примерно, а у наукама успех врло добар).

4. *Штипендија* уживало се првог течаја 21, а другог 18 по 80 ф. из србског народног црквеног фонда, и 3 из закладе блаженопочившег епископа Л. Мушицког по 120 фр.

За идућу шк. годину упражњена је једна штипендија из закладе блаженопочившег епископа Лукијана Мушицког са 120 ф. и 9 штипендија по 80 ф. из срп. народно-црквеног фонда.

5. *Идућа шк. година* почиње 1. Октобра по нов. кал. Примити се могу ученици с навршеном 15. годином, који су свршили нижу гимназију или реалку или целу грађанску школу и који су непрекорног владања. За ученице вреди то исто осим година, јер оне се примају с навршеном 14. годином.

У Карловцу 24. Јула 1884.

Петар Радловић
управ. срп. учит. шк.

ВЕЋЕ ОБЗИРАЊЕ НА РАЗВИТАК КАРАКТЕРА КОД ДЕЧАКА.

(Наставак.)

Најбоље средство за негу религијозногачуства јест права религијозност учитељева. Али се мора чувати непрестаногач придикавања и претераних разматрања. Религијозно чучство дететово најсигурније се убија прекомерним градивом, механичним вештбањем у молитвама, неразумљивим облицима и наукама.

Карактер поглавито одређује развиће душевности и воље, како смо то горе видели. Чучства и поводи (побуде) јесу потицајући елементи воље. Поводи су према одношажима у склоности и оцењивању ствари. Мета воље зове се цел; средство је рад. Нравна вредност воље зависи од каквоће, склоности и оцењивања вредности, које ју сачињавају. Добро-творни н. пр. можемо бити из сасвим различитих узрока. Цел је васпитању, да се вољи питомчевој даде *правно-добар* правац *Дитес* вели, да ће се то постићи овима средствима: 1. хармоничним развићем свијух телесних и духовних снага; 2. заснивањем правога цењења ствари; 3. живахном радљивошћу чисто нравних склоности; 4. развићем нравних појмова и начела.

1. Хармоничним развићем телесних и духовних снага уређују се и умеревају природни нагони, ограничују се бољежљиве раздражице, дају се за самосвојно развиће средства, којима се прибавља и поуздање у себе сама и чистост. У интересу хармоничкогач развића с правом су се унеле

гимнастичке вежбе у наставу народне школе. Ипак се с различитих страна приговара, да је школа још увек научна школа и да вољу не негује у оној мери као разум. С тога се на овом месту захтева, да школа прими и Фребелов принцип рада.

2. Према томе како ствари према њиховој вредности оцењујемо, настају тежње и склоности или пак отклоности (одвраћања.) У нашем мишљењу и суђењу има дакле за нашу вољу поткретљивих мотива. Има система етике, који право оцењивање ствари означају као највиши морални принцип. Коменски каже: „Прав суд о стварима права је основа крпости.“ За наша дела и недела јамачно није свеједно, да ли н. пр. знаност и уметност, образовање народа, опште благостање, разумну слободу и осигуране правне одношаје, сматрамо и ценимо за велика и племенита добра, и да ли напротив незнање и заблуду, социјалне неразмере, уставе правна стања, деспотизам и т. д. држимо за велика зла. Да се привреди право мерило за оцењивање таквих ствари већма се мора старати *живот* но школа. Но и школа може овоме доста допринети, кад унапређује јасно мишљење, самосвојан рад и правна начела. Овим даје школа младоме човеку правац за васцели живот, челичи његова осведочења, која га управљају у борби с противностима и потпомажу развиће доброга карактера.

Историја по имену даје много згода за расветљење одношаја и стања народних.

3. За развиће карактера потребна је известна мера слободе, јер без ње не може бити хтења. Да дакле склоности дечије самосвојно раде, несме никада да у школи влада деспотичан дух. Деспоте нису никакви васпитачи. Напротив мора да провејава дух добротивости и љубави; јер он у деци буди весеље, добру вољу и простодушност (отвореност.) *Жан Пол* вели у својој „Левани“: „Веселост и добра воља је небо, под ким све успева, осим отрова. Добра је воља уједно и земљишта и цвет крпости и њен венац.“ Где школом провејава веселост и добра воља, ту се развија свака снага дечија, као и пунољци биља на сунцу; ту су деца управо онакова, какова су, отворена и нелицемерна; ту се тек развија друштвена отвореност (искреност) и простодушност, а тиме и истинитост, што је апсолутно потребно за радљивост нравних склоности дететових. У таковој ће се школи и послушност лакше успоставити. У свом делу „О педагогици“ вели *Кант*: „За развиће карактера требају пре свега три ствари: *послушност, истинитост и друштвеност.*“ У претресу о „друштвености вели: „Деца морају бити отворена и имати тако јасан поглед као сунце. Само је весело срце способно, да му се допада оно, што је добро.“ — И *Хербарт* означаје за прво дело у васпитању, „да ставимо децу збиљом и јединством у такав положај, који им је у целисти угодан и за друштвену *отвореност* повољан. Као год што деспотија изазива подмуклост, лицемерство и пакост, тако ће исто дух добротивости и добре воље унапређивати искреност, истинитост и наклоност дечију а тиме се полаже основ правна карактера њакова. „Човек, који лаже, не ма никаква карактера,“ вели *Кант*. Тек под владом веселости и благоволења може да ојача воља дечија. Развиће воље права је задаћа васпитања. Само кад дечија воља пође кривим правцем, мора се сломити.

С тога морамо овде промотрити и школски ред. Човечије делање има три ступња: мораш, требаш и хоћеш. Док је год воља дечија нераз- вијена, мора се оно покоравати своме васпитачу т. ј. *мора га слушати*. — Коменски каже: „Ко своје коње право узгаја, тај их онајпре учи, да слушају узде; ко дакле жели да васпита дечаке, нека их пре свега при- викне, да чине оно што им каже.“ Кант вели: „У први мах мора дете слепо слушати. Неприродно је да дете заповеда својим кричањем и да јачи слуша слабијега. Деца се кваре, кад им се чини, што хоће.“ Сам Русо захтева послушност.

Послушност према васпитачу дакако да је само средство васпитања, мета јој је пак послушност према нравном закону. Чим је ученик старији, тим више нестаје послушности. Послушност младићева тек је пуко под- вргавање правилима дужности, т. ј. послушност према уму. (Свршиће се.)

СТАЊЕ НАРОДНИХ ЗАКЛАДА

уз србску учитељску школу Сомборску, којима рукује србска црквена община Сомборска, на свршетку 1883. године.

Народне закладе уз учитељску школу Сомборску, којима рукује отлична србска црквена община Сомборска, јесу: Платонеумска, Школ- скога Листа, за учитељске сироте и Јосифа Мунтила. Стање ових заклада на свршетку 1883. године било је по извештају общинске благајне од 29. Марта 1884. следеће:

1. *Заклада Платонеумска*. Од прошле године пренесено стање: 20,784 ф. 47 н. Чист приход: 131 ф. 21 н. Чисто стање на крају 1883. године: 20,915 ф. 68 н. — Одтуда у готовини има: 6016 ф. 17 н.; у зајму на обвезнице: 13,755 ф. 35 н.; у рестанцијама камата: 1144 ф. 16 н. — Из камате ове закладе добијају 16 питомаца стипендије, које износе укупно 1080 ф.

2. *Заклада Школскога Листа*. Од прошле године пренесено стање: 5516 ф. 48 н. Чист приход: 7 ф. 53 н. Чисто стање 31. Дек. 1883. састоји се из 5524 ф. 01 н. Овај капитал састоји се у готовини из 3809 ф. 01 н. и у зајму на обвезнице 1715 ф. Из камата издаје се у име подпоре издаватељу Школскога Листа 300 ф. и по смислу завештања покојнога Архимандрита Ст. Михаловића плаћа се 9 ф. у име предплате на Шк. Лист за три србска учитеља.

3. *Заклада за учитељске сироте*. Пренесено стање од прошле го- дине: 1285 ф. 33 н. Чист приход: 77 ф. 25 н. Стање на крају године: 1362 ф. 63 н. Од овога је у готовини: 1062 ф. 63 н., у зајму на обвез- нице 300 ф. Сав приплод се придодаје главници.

4. *Заклада Јосифа Мунтила* недавњег грађанина Сегединског за учитеље приправничког завода Сомборског. — Од прошле године прене- сено: 476 ф. 88 н. Чист приход 29 ф. 41 н. Чисто стање на крају 1883 године 506 ф. 29 н. Од тога у готовини: 206 ф. 29 н., у зајму на обвез- нице: 300 ф. — Сав приплод се на свршетку године придодаје главници.

ШКОЛСКЕ ВЕСТИ.

(У учитељској школи Сомборској) било је ове школске 1883/4. год. 52 мушких а 61 женских, свега 113 ученица уписано; прошле године било је 57 мушких а 50 женских; свега 107. Према томе ове године број мушких ученика опао је са 5, а број женских порастао је са 11. Укупни прирастак ученика овога завода је са 6.

По пределу, одкуда су родом, било је мушких приправника из Сомбора 5; из осталих места бачке епархије 20; из будимске епархије 1; из темишварске 7; из вршачке 9; из архиђијецезе карловачке 9; из Босне 1. — Свега из уже угарске било је дакле 42, из троједне краљевине 9; и један страноземац. Приправника било је из Сомбора 11; из остале бачке 13; из будимске епархије 1; из темишварске 5; из вршачке 17; из архиђијецезе 13. Дакле 47 из уже угарске а 13 из троједне краљевине.

По стању родитеља међу мушким приправника беше свештеничке деце 6; учитељске 10; званичничке 6; трговачке 3; занатлијске 16; земљоделске 5; међу женским приправницама кћери свештеничких 3; учитељских 6; званичничких 11; трговачких 8; занатлијских 18, и земљоделских 3. Према томе међу мушкима беше највише занатлијских па онда учитељских синова, а међу женскима највише занатлијских па онда званичничких кћери.

По свршеним предходним наукама међу овогодишњим мушким приправницима било је 3 свршена шестошколца, 2 петошколца и 32 свршена четворошколца гимназијска; тројица свршише четврти разред реалке а шесторица четврти разред грађанске школе; и напоследку шесторица, по свршетку III. разреда средњих школа, уз дозволу в. Шк. Савета и уз пријамни испит примљени су у овај завод. Међу приправницама свршише четврти разред срб. висше девојачке школе 50, (и то 20 у Сомбору, 21 у Новом Саду и 9 у Панчеву); две су свршиле четврти а једна трећи реални, шест четврти разред грађанске школе и једна је прешла по дозволи в. Шк. Савета из вишег разреда мађарске женске школе у Суботици.

(Из извештаја кр. мушке и женске препарандије и вештбаонице у Загребу) за 1883/4. шк. год. дознајемо, да је тамо било 16 које редовних учитеља, које професора и учитеља са других завода, што су поједине предмете у препарандијама предавали, и једна редовита учитељица женског ручног рада. Земаљска влада издаје 63 подноре или стипендије, које су различите, неке у износу од 150, 120, 100 ф. а има их и од 75, 50 и 45 ф. Међу стипендистима има 3 Србаља православне вере, 2 жумберчанина грчкосаједиње вере и један русњак из Галиције; град Карловац даје три, имовна обћина бродског окружја једну; учитељска задруга једну; кр. уг. финанц. министарство једну, кнежевске власти бугарске 3 стипендије; бискупција крижевачка једну стипендију и т. д. — Осим тога код браће милосрдника, код друштва човечности, и у надбискупском сиротишту добијаху објед по два приправника.

Мушких приправника било је 107; женских само у трећем разреду 35. По вери било је међу мушкима 70 римокатолика; 15 православних, 2 грекоунијати; међу женскиња 27 римокатоличкиња, 2 православне, 1 унијатка и 2 израиљџанке. Из Мађедоније био је родом 1, из кнежевине Бугарске 4, а из источне Румелије 1 приправник.

У мушкој градској школи, која служи за вештбаоницу, било је 4 разреда са 6 учитеља, а у женској било је исто толико разреда са 5 учитељица. Обе вештбаонице стоје под управом г. Људевита Модеца управитеља кр. препарандија.

Ове школске године затвара се кр. женска препарандија и само ће одсада мушка постојати.

Доброуређеном овом извештају за уводни чланак служи расправа под насловом: „Тјеловежба у пучкој школи“, од Фрање Хохмана“.

(Течај за мађарски језик у Баји) ове године отворен је 7. Јула и трајао је до 11. Августа по новом. Течај је отворио управитељ г. Барч поздравивши учитеље мађарски а затим је прочитао резултат лањског течаја. У почетку раздвојени су сви учитељи у два одељења, по пошто се сваким даном умножавао број слушалаца, то је од 15. Јула нова подела учињена и то код г. Барча 18, код г. Бочкаије 18, а код г. Пет-

ровна 17 слушаоца. Свега је било 53 учитеља, од тих 5 учитељица. По народности беше: 41 Србин, 10 Немаца и 2 Романа. Из бачко-бодрошке 28; из торонталске 9; из тамишградске 8; из Барање 5; из толнанске 2 и из крашовско-северинске жупаније 2 учитеља. — Предавања су сваки дан држана пре подне од 7—10 сати, први час: вештање у говору; други час граматика а трећи читање и анализирање. Сваки други дан писмена домаћа задаћа из синтаксе или описивање појединих предмета. Предавачи су врло ревностни били и предусретљиви. 12. Августа био је писмен испит, за који се 44 учитеља пријавило. Од ових су 40 писмену тему добро израдили и припуштени усменом испиту а 4 су одбијени. Усмени испит био је $\frac{1}{13}$. Августа и положили га 33 учитеља. — Председник испитне комисије био је држ. помоћни школски надзорник г. Никазије Грег.

(Гуцко) Испит на овдашњој српско православној школи свршен је 28. Јуни уз најбоље задовољство слушајуће публике. Ученика било је у сва четири разреда 29, а ученица 2, укупно 31. У I. разр. било је 5 ученика и 2 ученице, од којих положише испит четворо са врло добрим успехом а троје са добрим успехом. У II. разр. било је 9 ученика, од којих положише испит 2 са успехом врло добрим, 4 са успехом добрим, и 3 са успехом довољним. У III. разр. било је два ученика; један положи испит са успехом врло добрим, а један са успехом добрим. У IV. разр. било је ученика 13, од којих положише испит 2 са успехом отличним, 2 са успехом врло добрим, 6 са успехом добрим а 3 са успехом довољним.

Г. III. учитељ.

(Друштво „Коменски“) поднело је недавно моравском земаљском сабору у Брну преко посланика Вебера молбу ради припомоћи за оснивање и издржавање чешких школа у дољној Аустрији, где се довољан број чеха налази.

(Мирзовина). Кр. угар. Министарство за богочаст и јавну наставу подарило је Александру Јанковићу болестном учитељу србском у Баји редовну годишњу мировину од 100 форинти. (Као што чујемо, црквена община бајска додаваће овој суми онолико прилога, колико износи мјесечна учитељске плате, што је доиста у пуној мери право, јер је г. Јанковић 19 година као ваљан учитељ у поменутој србској общини савестно служио. У.)

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

14 „Pedagogija III. dio. Posebno obukoslovje, sastavio Stjepan Basariček učitelj hr. preparandijah u Zagrebu i pravi član hrv. pedagogijsko-književnoga zbora, Zagreb. Naklada hrv. pedagogijsko-književnoga zbora 1884.“

Школски Лист је 1880. године у бр. 12 и 13 приказао и препоручио учитељству србском први део Педагогије или науку о васпитању од г. Стјепана Басаричка. Вредни писац неуморно делајући на педагогијској књижевности нашој од тога времена написао је а славни хрв педагогијски књижевни збор у Загребу на свет је издао, најпре у години 1881. четврти део Педагогије под насловом: „Povjest Pedagogije“; у години 1882. други део Педагогија под насловом: „Obće obukoslovje“; и исте године посве прерађено издање првога дела Педагогије под насловом: „Uzgojoslovje“. Сад нам ето изађе и трећи најзнаменитији и најзанимљивији део Педагогије, који у себи садржи наособну Дидактику, којом ће се моћи учитељство хрватско и србско највише користити у свом практичном делању.

Познато је, да се писац у главном држи начелâ Хербартових, али им несједи слепо, него их примењује приликама хрватске школе. У овој наособној Дидактици својој сједи он прослављенога отца новије ди-

дактике Амоса Коменскога препоручујући, да се образовање ученика по следећим степенима предузима: 1. да се за наставу у сваком предмету дух ученика приправи; 2. да се најпре наводе примери или посебни случајеви; 3. да се из примера срањивањем и спајањем онога што је сродно изводе правила; 4. што се учи да се и покаже, и 5. што се учењем прибави, то да се учи и употребљавати.

После предговора, у коме писац топло препоручује „да се чувамо разних начела, која нам долазе из туђине, ако сеprotиве нашему народному духу и значају“, прелази се на сам богати садржај ове књиге, који се састоји из увода и девет одсека. У првом одсеку изложена је сцигледна настава или зорна обука; у другом стварна или реална обука и то на посе земљописна, повесна, природописна и природословна обука; у трећем се одсеку излаже језикословна обука и то: вештбање у говору, читање, писмене вештбе (правопис и саставци) и граматика или словница; четврти одсек обухвата наставу у рачуну и то: а) рачун, и б) геометријско обликословље; у петом се одсеку излаже настава у писању, у шестом о цртању, седми је одсек посвећен настави у певању, осми настави у гимнастици а у деветом се излаже упутство за обучавање у ручном раду.

У сваком поједином одсеку најпре се даје појам и излаже се цјел дотичне наставе, затим се предлаже учевно градиво, даје специјално упутство за наставу у том предмету (метод); где је нужно наводе се помоћна средства и училиа; затим се прелази на повест дотичне наставе и напоследку наводе се згодни примери за наставу у појединим лекцијама тог учевног предмета.

Упада у очи, што се о настави у вери у овој књизи неговори. Писац у уводу каже да је с' тога изоставио из своје књиге упутство за наставу у вери, прем је она најглавнији предмет народне школе; „јер — вели — нијесмо властни говорити о свих вјероисповјестих, и јер су у првом реду позвани вјероучитељи, да за њу установе сходна начела“.

Ми ову ваљану нову књигу нашем србском учитељству препоручујемо, као такову, која ће у многоме поунити оскудицу нашу у наособној методици. Књига је ова велика и износи скоро 27 табака а штампана је угледним писменима, разумљивим језиком, одабраним слогом и на лепој хартији. Цена јој је два форинта; добити се може у Загребу у наклади хрватског педагогијског књижевног збора, а јамачно и у свима србским и хрватским књижарницама.

В.

Р А З Н О.

(Изложба народних и вештачких рукотворина Србкиња у Новом Саду) отворена је 22. Јулија са великом свечаношћу у здању србске народне и више девојачке школе, а затворена је 13. Августа. Простор овога листа недопушта нам да обширно опишемо дивну ову изложбу рада и вештине наших дичних и вредних Србкиња. Само у кратко спомињемо, да су производи рада и вештине простих Србкиња из Бачке, Баната, Срема и Славоније на овој изложби нашем и страном свету најјасније показали вредноћу и уметност нашег женскога света, који је од својих матера и праматера у наследство добио дар рада и вештине у духу србском и славенском, са којим се поносити можемо пред другим народима, у којих просте жене ни издалека незнају овако лепо радити. Такође су и србске женске основне и висше девојачке школе и учитељска школа Сомборска радовима ученица својих на овој изложби лепо заступљене биле, и у обште даје се приметити, да се учитељице србске и садашње приправнице својим лепим и вештачким радовима отликују, на чему се у многоме захвалити има вештој учитељици рада у нашој сомборској учитељској школи госпођи Софији Јорговићки.

Дивни производи рада и вештине одраслих Српкиња изложени су били у пет пространих дворана, од којих су у првој радови из Великог Бечкерека и Вршца са околинама; у другој из Кикинде и Панчева са околином; у трећој из Новог Сада и других места; у четвртој из Суботице, Сомбора и учитељске школе србске и из сомборске околине; у петој из Срема, Славоније Хрватске и Беле Цркве. Радови ученица србских народних и висших девојачких школа изложени су били у шестој дворани (у дољњем спрату).

Особито нам је у очи пала богата збирка Ћилимџа из Баната, Славоније и из околине новосадске, различите врсте фина српска платна, златни везови, златне капе, убрадач сомборске младе, богато рухо србскије из Босне, завесе и креветне превлаке, које питомице србске учитељске школе Сомборске вешто израдише и многе друге рађевине из нашега и старијега доба. Међу школским радовима у једном кутићу опазисмо плаштаницу из србске пештанске цркве, коју је са дивном вештином везла србкиња Јелена Страхињића још 1804. год. Ова слика и по свестости предмета и по старини својој а и по вештини којом је израђена, требало је да је изложена била на првом и најлепшем месту.

За приређење ове изложбе највише заслуге имају задруге србкиња из Новог Сада и других места, а особито господин школски референт С. В. Поповић, и г. Аркадије Варађанин управитељ више девојачке школе новосадске.

(Награда.) Државно свиларско повереништво у Сексарду послало је у Сарајево свршеном приправнику србском Николи Кашиковићу, за најбоље израђену расправу о свиларству и труд око хранења свилених гусеница у свиларском вештбалишту Сомборске учитељске школе, награду од два дуката. Исто је повереништво послало свршеним приправницима: Петру Михајловићу и Марији Јовановићевој по 10 франака, а Тодору Панићу, Милану Коњовићу и Катарини Карајанковићевој по 5 франака у злату, која је награда дотичнима преко управе србске учитељске школе сомборске достављена.

ИЗБОРИ УЧИТЕЉА.

Србска црквена общтина у Сентомашу у седници својој од 22. Јулија о. г. изабрала је једногласно за учитеље у тамошњој школи г. Витомира Рунића свршеног приправника сомборског и г. Јеврема пл. Миковића свршеног приправника горњокарловачког. — У Вел. Бечкереку изабрани су, за управитеља: г. Мита Нешковић досадашњи учитељ у Павловци, и госпођица Милана Кирковићева привр. учитељица мокринска. — У Мокрину изабрани су за учитеље г. г. Петар Михајловић свршени приправник и Емилијан Нинковић бивши учитељ лединачки, а за учитељицу гђица Персида Печујчева свршена приправница. — У Сарајеву изабрани са за учитеље: г. г. Никола Кашиковић и Вождар Никашиновић. — У понедељак 6. Августа обављен је у Вршцу избор школског управитеља, учитељица и учитеља ђимнастике. За управитеља изабран је Др. Ђока Јовановић; за учитеља ђимнастике Лазар Везенковић, а за учитељице изабране су свршене приправнице: госпођа Јулка Миловић-Нанчић, и гђице Мара Мандукићева и Софија Лекићева. — За учитељицу у Вел. Кикинди изабрана је гђица Наталија Лујановићева.

НАИМЕНОВАЊА.

Јелисавета Марјановића учитељица србске комуналне школе у Избишту после шестогодишњег успешног службовања свог, од вис. кр. угарског министарства за богочаст и јавну наставу, у истом је звању потврђена.



Рада Грозданић привр. учитељ у Суваји наменован је од кр. земаљске владе хрватске за правога учитеља у истом месту.

УПРАЖЊЕНА УЧИТЕЉСКА МЕСТА.

У Деспот Ст. Ивану тражи се учитељ за мушку школу. Плата је 380 фр. 2 хв. дрва и толико сламе, 4 јутра ливаде, 1 фр. од укона где учитељ позван буде и 15 фр. за перовојство у цркв. општини, Молбенице се шаљу до 1. Септембра на председника цркв. школског одбора г. пароха П. Григоријевића у Д. С. Иван.

У Рудни тражи се учитељ, плата је 385 фр. 4½ ланца земље, и стан Молбенице се црквеном одбору у Рудну имају слати до велике Госпојине

У Новом Сент Ивану код Сегедина тражи се учитељ; плата 320 фр. 2 ланца земље, стин, башта, и слама за огрев. Молбенице до 19. Августа имају се поднети са сведочбом о свршеној препарадији у Сомбору с добрим успехом, и проситељ лично има до тога дана општини предстати.

У Гааду; плата је 300 фр. 3 ланца ораће земље 1 ланац ливаде, стан и башта. Молбенице се имају до 29. Августа правосл. школском одбору у Гааду (Gad) однети.

У Бегечу тражи се учитељица; плата је 105 фр.; 40 фр. за повторну школу; уз то 16 пепт. мерова жита, 250 порцијуна кукуруза у климповима, стан са баштом и купусаром. Молбенице до 15. Августа председништву црквено школске општине у Бегечу имају се поднети.

У кр. србској вишој женској школи у Београду тражи се учитељица женскога рада. Кандидаткиња ваља да подпуно зна опште и fine женске радове по најтежим прегледалицама; бео и шарени вез; кројење и шивење сваковрсног рубља и хаљина; уопште тражи се од ње научна спрема равна савршеној ученици више женске школе. Из свега тога имаће да положи испит. Плата је 1000 до 1500 динара. Молбенице имају се до последњег Августа гђи Катарици Миловука управитељици више женске школе у Београду поднети.

У Градишту (пошта Кутјево) и у Тројеглави (пошта Уљаник) упражњена су места учитеља православне вере и црквених појаца са платом 350 фр., стан врт и дрва. У Уљанику тражи се учитељ и цркв. појак правосл. вере; плата је 400 фр. стан, огрев, врт, 1 јутро покућнице и 2 јутра оранице.

У Пакрацу тражи се учитељ и појак православне вере; плата је 400 фр. станарина 60 фр. и дварина 48 фр. Молбенице на високу земаљску владу управљене имају се поднети до 20. Августа дотичном општинском местном школском одбору.

У Војаковцу у поджупанији крижевачкој тражи се учитељ и појак правосл. вере; плата је 350 фр., стан, 12 хв дрва за школу и учитеља врт и ораница од 49-9 ара. Молбенице имају се поднети до 7. Септ. по нов. кр. надзорништву за народне школе у Крижевци.

У Скраду тражи се учитељ с платом 400 фр., стан или станарина и дрва; у Равнојгори, Десницах и Драги траже се подучитељице; плата је у Равнојгори 400 фр., а на друга два места 360 фр., стан и огрев. Молбенице с докази до 28. Августа по нов. поднети се имају кр. надзорништву за пучке школе у Рједи.

У подручју петроварадинског окружја траже се учитељи за комуналне школе у Рачи, Восуту, Ватровци, Илици, Малој Вашици (два), Товарику Огару и Платичеву, све у Котару Митровачком; у Петровчићу, Карловчићу, Пећинци, Михаљевици, Ашањи, Обрежу, Јакову и Бечмену, — Котара Земунскога; у Чортановци, Нови Карловци, Новом Сланкамену, котара Старопазовачког;

У Кунинову и Угриновци котара Земунскога; траже се учитељи;

У Угриновци котара Земунскога; у Старој Пазови и у Бешки котара Старопазовачког траже се учитељице, и напоследку.

У Бешки и Батајници траже се управљајући учитељи с доплатком к плати од 50 фр. Плата је годишња на сваком овом месту 350 фр., стан или станарина и огрев. Молбенице на вис. кр. земаљску владу, одјел за богоштво и наставу управљене имају се до 25. Авг. по нов. предати оном котарском уреду, где је дотично учитељско место.

У Велици у Босни тражи се учитељ за србску вероисповедну школу. Плата 500 фр. Молбенице се одмах поднети имало срб. цркв. одбору у Бјелини.

У Оросламошу; плата је 400 фр. 5 јутара сенокоса, стан с баштом и слама за огрев Молбенице до 29. Августа имају се председништву школског одбора поднети.

У Вихачу; плата је 480 фр., стан и огрев. Молбенице до краја Августа правосл. цркв. општини (Bihać, Bosna).

НОВЕ КЊИГЕ.

„Како се ваља чувати и лечити од колере. За народ написао Др. Илија Огњановић практ. лекар у Новом Саду. (Прочитано у седници „Задруге лекара и апотекара доњне Бачке“ 9. Јулија 1884.) У Новом Саду. Издање књижаре Дуке Јоцића и друга. 1884. Цена 20 новч.“ Ову ваљану и за сваку кућу у данашњим приликама веома потребну књижицу читаоцима нашим препоручујемо. Садржај је овој књижици: I. Две-

три, речи у напред. II. Од чега долази колера. III. Како се ваља чувати од колере. IV. Како се убије гад (дезинфикује). V. Како се од колере лечи. — Писац се трудио да што разговетније обавести народ, како му се чувати ваља од ове тешке заразе, која је ногом својом крочила већ и у саму Европу, те ако се и власти и сваки п једини својски не заузму око тога, да се несретној болештини тој стане на пут, могла би нас велика несрећа снаћи. С тога ваља сваки поједини да за рана проучи шта му ваља чинити, те сви сложено да порадимо, да нас невоља ова сретно мимоиђе. Писац се служио делима најискуснијих људи у овој ствари, као проф. Леберта, Драше-д, Нимајера, Косена и др.

У славу и спомен прве изложбе ручнога рада и народне домаће радиности срб-киња у Новом Саду изишла је из штампе нова музикалија под насловом: „Српска молитва. Песма Змај Јован Јовановића, за гласовир написао Др. Јован Пачу. Издање књи-жаре браће М. Поповића у Новом Саду, са сликом Змаја Ј. Јовановића. Цена 80 н.“

ШКОЛСКА ОБЈАВА.

У србској висној девојачкој школи Сомборској почиње се школска година 1. Септембра по старом. Уписивање ће бити тога и следећих дана.

У први разред ове школе примају се оне ученице, које су четврти разред основне школе свршиле; свршене ученице петог основног разреда примају се у други а свршене ученице шестог основног разреда прелазе у трећи разред ове школе. Школарина се у овој школи неплаћа.*)

У Сомбору, 15. Августа 1884. **Н. Ђ. ВУКИЋЕВИЋ,**

срб. више девој. школе Сомборске управитељ.

*) У исто време почиње се настава у свима србским народним и у учитељској школи Сомборској. Услови за примање у ову школу изложени су у броју 13. Шк. Листа.

Месец дана прође од изјаве, коју је уредништво Школскога Листа на челу бр 13. ставило, и од тога доба Лист ни десет предплатника добио није. Пошто до сада није одзива наишла молба овога уредништва код учитељства и обштинства србског; то са овим изјављујем, да ће Лист одсада само једанпут у месецу излазити моћи, али зато гг. предплатници неће никакву штету тиме трпити, него ће им се накнадно и у дужем времену сви бројеви, — колико за ову годину припадају, — послати, а у колико то не буде могуће, добиће они подпуну одштету за непримљене бројеве у Школским Листовима или поучним књигама.

Како се код уредништва налази више од 200 примерака од свију овогодишњих бројева које би у исплату дуга Школскога Листа распродати ваљало; то са овим отварам нову предплату на Школски Лист за целу 1884. годину, *којега је годишња цена одсада само 1 фор. 50 нов. за свакога, који се од данас предплатио буде*; за гг. учитеље и учитељице, којих је плата мања од 400 фор.; за приправнике, богослове и све ђаке без разлике, цена је 1 фр. авр. на целу годину.

Школски Лист за годину 1883. (подпуних 24 бројева) с насловом и садржајем добити се може код мене за 1 фор. а по исто такву цену дајем и Школски Лист од 1882. године.

Умољавам гг. учитеље и све родољубе да се постарају, по овде наведену спуштену цену, Школском Листу довољно предплатника односно купаца наћи, како би се штампарски дугови, у које је Школски Лист без моје кривице пао, намирити могли а без моје грдне штете. Идући број ће 30. Септембра изићи.

Н. Ђ. ВУКИЋЕВИЋ, уредник Школ. Лист.

Издаје и уређује: **НИКОЛА Ђ. ВУКИЋЕВИЋ.**

Штампа Ф. Битерман.